

Landbrugsstyrelsen
Nyropsgade 30
1780 København V

Landbrug & Fødevarer FmbA

Axelborg, Axeltorv 3
DK 1609 København V

T +45 3339 4000
F +45 3339 4141
E info@lf.dk
W www.lf.dk

CVR DK 25 52 95 29

Sendt per mail til: euogerhverv@lbst.dk

Kommentarer til SWOT-analysen

Landbrug & Fødevarer vil gerne benytte lejligheden til at takke for den gode dialog, der har været med Landbrugsstyrelsen om SWOT-analysen og udarbejdelsen af de strategiske planer.

Vi har med interesse læst Landbrugsstyrelsens udkast til SWOT-analyse af de 9 målsætninger i den fremtidige landbrugspolitik igennem. Landbrug & Fødevarer har følgende bemærkninger til analysen:

Overordnede bemærkninger

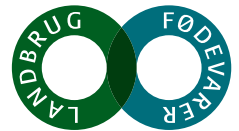
Hvis Landbrug & Fødevarer skal pege på noget, der skal fremmes i den kommende landbrugspolitik, er det mulighed for helhedsløsninger, der påvirker flere politikområder på én gang (for eksempel natur, klima og produktion). Som det er nu, er der ofte en stor grad af silotænkning. Dette bærer SWOT-analysen også umiddelbart præg af, da analysen reelt består af en række mindre selvstændige delanalyser på forskellige områder. Det er derfor vigtigt at dette tænkes sammen i næste skridt af udarbejdelsen af den strategiske plan for Danmark.

Helt generelt kan det mange steder diskuteres, om de forskellige delanalyser skal placeres som styrker, svagheder, muligheder eller trusler. Det er vigtigt, at det er muligt at rykke rundt på placeringen af disse. Det kan let ende med, at det i den videre analyse viser sig, at nogle forhold som i analysen er placeret i en kategori, som ikke er påvirkelig gennem EU's landbrugspolitik, alligevel er påvirkelige – og omvendt.

Landbrug & Fødevarer vil også gerne påpege, at rapporten generelt er præget af at være udarbejdet på ganske kort tid. Der er ofte upræcise kildehenvisninger, fragmenteret brug af kilder og anvendelsen af kilder virker flere steder tilfældig. I vores bemærkninger til analysen har vi inkluderet en række konkrete henvisninger til dette, men det er langt fra sikkert, at vores bemærkninger er fyldestgørende.

Den samlede analyse er meget lang, fragmenteret og svær at danne sig et overblik over. Landbrug & Fødevarer er derfor glade for, at Landbrugsstyrelsen, med udgangspunkt i den nuværende rapport, vil udarbejde en kortere og mere fokuseret analyse, som skal vedhæftes som bilag til den strategiske plan. Derved bliver der også mulighed for at tage hensyn til de kommentarer som Landbrugsstyrelsen har fået til analysen fra både Landbrug & Fødevarer og fra andre interessenter.

Det er vigtigt, at den strategiske plan bliver et kort, målrettet, relevant og fokuseret strategisk dokument. Det er også afgørende, at der i SWOT-analysen ikke opstilles begrænsninger i forhold til

formulering af fremtidig politik over den kommende 7-årige programperiode for EU's landbrugspolitik i Danmark. SWOT-analysen er alt andet lige et øjebliksbillede, og det er afgørende at fremtidig implementering af EU's landbrugspolitik i Danmark løbende kan indrette sig og blive opdateret i forhold til politisk, økonomisk og faglig udvikling i og omkring dansk landbrug.

Helt generelt i forhold klima-delen i den samlede SWOT-analyse, er det vigtigt at huske at holde landbrugets klimaaftryk op imod dets produktion. Hvis man kun kigger på tallet for de samlede emissioner, virker det danske landbrug klimatungt, men det er et af verdens mest klimavenlige landbrug, hvis man kigger pr. producerede produkt. Der er behov for at afkoble landbrugssektorens klimaaftryk og landbrugsproduktionen.

Man er nødt til at se den store produktion ift. den stigende efterspørgsel på fødevarer på både animalske og vegetabiliske produkter, jf. verdens befolkning. Det er derfor en mulighed for Danmark at man har så høj en klimavenlig kødproduktion, frem for kun en udfordring at denne produktion har mange emissioner.

Det er også vigtigt at få reflekteret i analysen, at det danske landbrug også har en styrke inden for bioøkonomi, hvor restprodukter bruges til produktion af biogas, og alt fra kerner kan bruges. Desuden kommer, at det danske landbrugs bidrag til bæredygtig energi kommer fra meget mere end biogas – der bør kigges på al vedvarende energi produceret på landbrugsjord, herunder også flerårige energiafgrøder, vind- og solenergi.

Flere steder fremhæver SWOT-analysen, at det danske landbrug har reduceret sine klimagas-emissioner de seneste 30 år. Man kunne med fordel fremhæve, at dette er sket samtidig med at landbrugsproduktionen i samme periode er steget med ca. 31 %¹

Anvendelse af stjernesystemet og kildehenvisninger

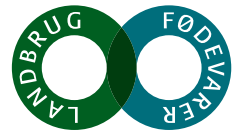
Generelt er systemerne for, hvordan der gives stjerner svært at gennemskue.

For eksempel vurderes *"Landbrugserhverv i Danmark generer en indkomst på niveau med andre erhverv og sikrer herved et ligeværdigt økonomisk incitament for fødevarerproduktion i Danmark"* med én stjerne i styrke på side 30 i rapport 1 og understøttet af analyserne på side 32-34 i samme rapport. Samtidig fremgår "bæredygtig indkomst" som en styrke med fem stjerner i opsummeringen på side 27 i rapport 1 og på side 4 i "Resumé af SWOT-analyse". Dette lyder umiddelbart som en overfortolkning sammenlignet med den detaljerede analyse. Det er derfor ikke gennemskueligt hvordan de detaljerede analyser omsættes til mere overordnede konklusioner, som lige umiddelbart kommer frem til et anderledes resultat.

Alle 3 rapporter trækker i vid udstrækning på publiceret materiale fra Landbrug & Fødevarers analyse- og statistikafdeling, herunder årsværket "Fakta om Fødevarerkløngen". Det kunne være fint hvis vores navn (red. Landbrug & Fødevarer) alle steder blev refereret korrekt. Det er positivt med brugen af vores materiale og kildehenvisningen hertil, så der ikke er tvivl om kilden til den bagvedliggende analyseproduktion. Dog ville det være fint hvis kildehenvisningerne flere steder var lidt mere præcise.

---

¹ Landbrug & Fødevarers "Bæredygtig udvikling"

Rapport 1

Målsætning 1: At fremme en intelligent, robust og modstandsdygtig landbrugssektor og dermed garantere fødevareforsyningsikkerheden

Generelle bemærkninger

Investeringer i forskning

Det ser umiddelbart ud til, at de private investeringer i landbrugsforskning undervurderes. I kontekstanalysen i rapport 1, nævnes det kort på side 21 og igen på side 24 nævnes landbrugets fonde kort. Herunder nævnes det, at de er medfinansieret af landmændene selv, men ikke hvordan de er finansieret. Der mangler derfor en mere detaljeret omtale af, at dette unikke system med investeringer i forskning og innovation, som er finansieret produktionsafgifter opkrævet hos de enkelte landmænd. Det er unikt, at alle er med til at finansiere forsknings- og udviklingsindsatsen, ikke mindst fordi de giver ejerskab og fremmer slutbrugerens deltagelse i forsknings- og udviklingsaktiviteter. Bort set fra kontekstanalysen nævnes landbrugets fonde stort set ikke i resten af rapport 1, eller i rapport 3, der også har fokus på forskning. Det undrer i den forbindelse også, at Promilleafgiftsfonden, som er en af landbrugets fonde finansieret af produktionsafgifter, på side 54 i afsnit 5.2 benævnes som offentlige midler til forsknings- og udviklingsaktivitet.

Det forskningsbaserede myndighedsberedskab

Miljø- og fødevarerministeriets aftaler med universiteterne er på mange områder afgørende for udviklingen i erhvervet. Aftalerne finansierer: Det stående beredskab, rådgivning af myndighederne og sektorunderstøttende videnopbygning. Disse aftaler er underlagt årlige 2 % besparelser. Det udhuler forskning og udvikling og rådgivning på fødevarerområdet. Der er desuden en række udfordringer, blandt andet omkring svingende kvalitet i rådgivningen. Det kan føre til fejlbeslutninger af meget stor betydning for udviklingen i erhvervet. Derfor foreslås det, at det forskningsbaserede myndighedsberedskab får sit eget afsnit og analyse – på trusselssiden.

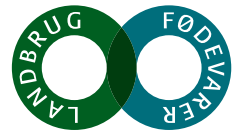
Nye teknologiske muligheder og præcisionslandbrug

Anvendelse af nye teknologiske muligheder fremgår flere steder i SWOT-analysen som en mulighed. I Landbrug & Fødevarer er vi enige i, at der er et stort potentiale i anvendelse af ny teknologi og anvendelse af teknologi til præcisionslandbrug. Både økonomisk og miljømæssigt. Samme graf fra Danmarks Statistik over udbredelsen af præcisionsteknologi vises i rapport 1 både på side 22 og i delanalysen i afsnit 5.1 på side 88. Igen fremgår den i delanalysen i afsnit 5.5 i rapport 2. Fælles for de to delanalyser er, at det billede, der fremstilles, er relativt unuanceret, da der alene fokuseres på udbredelsen af præcisionsteknologi. Analysen fra Danmarks Statistik har blandt andet også fokus på, hvilke barrierer der er for at øge udbredelsen af præcisionsteknologi. Det foreslås derfor, at afsnittene nuanceres yderligere.

Fejl og mangler i rapport 1

I rapport nr. 1 mangler der for en stor dels vedkommende enheder og forklarende tekst til mange af graferne, ligesom den forklarende tekst i nogle tilfælde er decideret misvisende og grafen viser det modsatte af, hvad teksten konkluderer. Der er en stor mangel på kilder. Hver gang der fremføres en påstand eller et tal, der ikke er selvforklarende, bør der skrives, hvor dette er fundet.

Multagenese

Det bør fremhæves som en mulighed under målsætning 1 eller 2, at EU skal have adgang til multagenese-teknikker (i gruppen af NBT = New Breeding Techniques). Multagenese-teknikker kan anvendes til at udvikle nye sorter, der kan være en vigtig del af løsningen på lavere klimabelastning, lavere brug af pesticider, bedre ressourceudnyttelse mv. Det er ikke tilladt at anvende multagenese i dag, men hvis det fremadrettet tillades i EU, kan det have et stort potentiale. Dette skal ikke mindst ses i lyset af, at der er blevet færre og færre aktivstoffer til plantebeskyttelse til rådighed. Det er noget som allerede kan mærkes ved for eksempel produktionen af frø.

Tekstnære bemærkninger til Rapport 1

På side 13 nævnes det i teksten, at bruttoværditilvæksten for landbrug og gartneri udgjorde 21,5 mia. kr. i 2006 og 19,4 mia. kr. i 2011. Denne værdi kan ikke genkendes, da bruttoværditilvæksten ifølge NABP117 var 16,19 mia. kr. i 2006 og 20,54 mia. i 2011.

På side 14 henvises der til NABP117. Denne tabel har kun data frem til 2015. Hvor kommer tallene fra 2016 og 2017 fra? Det ser ud til, at der ikke kun regnes på landbrug og gartneri, men på landbrug, gartneri og fiskeri. Dermed set det ud som om, at kilden i virkeligheden er NABP36 fra Danmarks Statistik eller et andet aggregat, der har foreløbige nationalregnskabstal frem til 2017. Det ser helt generelt ud til, at der er regnet på faste priser, og det er uklart, hvorfor der er regnet på faste priser. Landbruget er generelt et erhverv med store udsving i priserne. Derfor er situationen ikke så stabil, som det antydes i rapporten.

I tabel 2 på side 14 opgøres "I alt (Tilgang)" (produktionsværdi) og den del, der leveres til fødevarerindustrien. Leverancerne til fødevarerindustrien kan genkendes, mens produktionsværdierne for 2011 til 2017 bør være som anført i nedenstående tabel:

	mio. kr.
2011	80.298
2012	88.912
2013	84.451
2014	84.755
2015	78.559
2016	77.622
2017	87.790

Kilde: www.statistikbanken.dk/NABP36

Yderligere er der på side 14 angivet tal for fødevarerklængens eksport. Tallene er fra 2017. Hertil kan det oplyses, at der nu foreligger nyere tal for eksporten i 2018.

Det fremhæves på rapportens side 23, at der er 1.853 nødlidende heltidsbedrifter i dansk landbrug (tallet bruges også i rapport 2 på side 34). Det fremgår ikke hvordan en nødlidende heltidsbedrift defineres, og der er ikke sat nogen kilde på hvor tallet kommer fra. Så vidt Landbrug & Fødevarer kan se stammer tallet fra de beregninger som SEGES foretog for Danmarks Radio i efteråret 2018 i forhold til antallet af bedrifter, der befinder sig i en uholdbar økonomisk situation. "Uholdbar" er ikke lig med "nødlidende". De økonomisk uholdbare bedrifter har forskellige muligheder, som ikke nødvendigvis indebærer, at de er nødlidende, går konkurs eller skal afvikles. For eksempel formår nogle ved egen kraft at foretage en turn-a-round, mens andre, især effektive landmænd får en ny chance via gældssanering/akkordering. Et mere korrekt antal heltidsbedrifter, som er økonomisk decideret nødlidende, og hvor der er behov for afvikling/ejerskifte i nær fremtid, ligger ifølge SEGES

snarere omkring 1.200-1.300 heltidsbedrifter. Effekten af sidste sommers tørke er inkluderet i dette tal. Det er korrekt, at de har en lidt større andel af produktionen end andelen af antallet af bedrifter.

På side 35-36 henvises der en del til Landbrug & Fødevarers publikation "Fakta om Fødevareklyngen 2018". Især teksten vedrørende økologisk forbrug, dvs. hvad danskerne køber kan dog ikke umiddelbart genfindes i publikationen. Måske burde det i stedet være denne kildehenvisning, der for øjeblikket er nævnt på litteraturlisten til rapport nr. 2: Landbrug & Fødevarer 2018c. Det økologiske marked, s.l.: <https://lf.dk/viden-om/oekologi/markedet>.

Der er på side 39-40 lavet netto-valutaindtjeningsberegninger. Generelt mener Landbrug & Fødevarer, at konklusionen er korrekt. Øget global handel med fx svinekød gør det svært for et lille land som Danmark at fastholde markedsandelene. Det fremgår dog ikke tydeligt, hvordan den såkaldte "nettoeksport" er defineret. Dette bør fremgå af analysen. Lige umiddelbart ser det ud til, at nettoeksporten er defineret som eksport generelt fratrukket "import". Landbrug & Fødevarer skal i den forbindelse bemærke, at det mest optimale er, hvis det i stedet for er eksport fratrukket den import, der går til at producere eksporten. Dette tal fremgår fx på side 14 i Fakta om Fødevareklyngen fra 2018. Det foreslås endvidere at give afsnittet en mere retvisende overskrift. Fx "Stigende eksport dog faldende markedsandel".

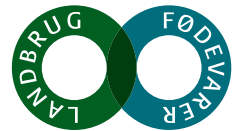
På side 45 fremgår det, at "Heltidsbedrifterne modtog i gennemsnit 2,3 mio. kr. samlet over 5 år, hvilket svarer til det samlede driftsresultat på 2,5 mio. kr. (Red. Landbrugsstøtte)". Der er ikke en kildehenvisning til hvor tallene kommer fra. Ved et opslag i statistikbankens tabel JORD2 fremgår det, at der fra 2013-2017 er en forskel på de to tal på 217.000 kr. ved en opgørelse af et 5-årigt gennemsnit. Se tal herunder:

	Kolonne1	2013	2014	2015	2016	2017	Sum 2013- 2017
13. GENERELLE DRIFTSTILSKUD, 1000 KR.		439,5	466	428,1	462	476,1	2271,7
14. DRIFTSRESULTAT, 1000 KR.		731,4	381,6	181,4	248,8	946,1	2489,3
Forskel, 1000 KR.							217,6

Kilde: DST kode: JORD2.

For Landbrug & Fødevarer her det endvidere uklart, hvad der er formålet med figur 26-29 på side 46 og frem. Figurerne kigger udelukkende på de generelle driftstilskud, selvom EU's landbrugsstøtte også fremgår af forskellige andre "konti" i fx JORD2. Det er vigtigt at være opmærksom på, at miljøtilskud som fx økologisk arealtilskud ikke fremgår af de generelle driftstilskud, og denne form for tilskud er derfor ikke med i fx figur 26, hvor der skelnes specifikt mellem økologiske og konventionelle bedrifter. Uanset om denne type landbrugsstøtte skal tages med i beregningerne eller om den ikke skal tages med i beregningerne, er det meget vigtigt, at det beskrives hvilke tilskud der reelt oplyses om i figurerne. Hvis miljøtilskuddene tages med, vil økologernes støtte være 712.500 i stedet for 514.700 kr. (heltid) og de konventionelles ville være 21.000 kr. større.

Konsekvensen af valg af datakilde betyder også, at figur 29 bliver misvisende. Det er ikke korrekt, at landbrugsstøtten som andel af bruttoproduktionen stiger voldsomt fra 2005 til 2005. Dette er snarere et udtryk for, at støtteinstrumenterne ændrede sig markant fra 2004 til 2005, hvor man gik fra hektarstøtte og flere driftsgrensspecifikke tilskud, fx mælkepræmier og oksekødspræmier, til en

afkoblet støtte til bedriften, kaldet enkeltbetaling. Landbrug & Fødevarer har lavet et kort notat, der beskriver udviklingen. Notatet er vedhæftet.

I afsnit 6.3 på side 72 fremgår det, at på detailniveau, har flere butikker på det seneste sænket priserne på økologiske fødevarer. Kildehenvisningen er her til en rapport fra 2016. Markedet har udviklet sig siden, og derfor er denne betragtning ikke længere gældende.

Figur 57 på side 89 viser udviklingen i alderen på ejeren af landbrugsbedrifter. Det bør oplyses hvorfor der ikke summeres til 100 pct. For 2017 fremgår det, at der er 6,3 pct. op til 39 år, og at der er 71,3 pct. over 39 år. Hvad er resten – dvs. de sidste 22,4 pct?

I afsnit 13.1 på side 109 fremhæves "Producentsammenslutningen Økologiens Fremme". Det skal bemærkes, at denne producentsammenslutning er lukket.

Bilag om de fire skalaer for skøn:

Der er til alle tre rapporter vedhæftet et bilag med de fire skalaer for skøn. Her bruges økologisk produktion som eksempel. Det undrer, at eksemplerne ikke her helt ens. Derudover er der en række udsagn som Landbrug & Fødevarer undrer sig over. For eksempel står der ved potentialeskala, at potentialet for den økologiske produktion på 15-20 års sigt i Danmark er 11-12 procent af arealet. Dette tal stemmer ikke overens med det faktum, at vi allerede i 2018 er oppe på 10,5 pct. af arealet (se også bemærkninger til s. 48 i rapport 2). I rapport 1 står potentialet beskrevet med et klima-eksempel. Her står der, at en 100 pct. omlægning til økologi vil være en klima-fordel. Hvad begrundes dette med? Under "forudsigelighedsskala" står der: "..., men økologi er lokalt, og afsætningen lokal, så vi kan ikke være sikre på, at forbrugerpræferencen stadig kan udvides". Hvorledes hænger det sammen med at en voksende del af den økologiske produktion eksporteres?

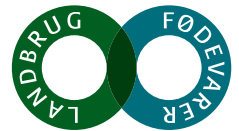
Rapport 2

Målsætning 2: Styrke miljøbeskyttelsen og klimaindsatsen og bidrage til opfyldelsen af unionens miljø- og klimamålsætninger

Generelle bemærkninger

Den opsummerende SWOT-analyse for målsætning 2, der kan findes i figur 5 i "Resume af SWOT-analyse" og i rapport 2 på side 19 illustrer de forhold, som rapporten vurderer vigtigst i forhold til målsætning 2 om styrkelse af miljøbeskyttelsen og klimaindsatsen og at bidrage til opfyldelsen af unionens miljø- og klimamålsætninger. Helt generelt ser Landbrug & Fødevarer, at flere af de forhold der er beskrevet som "muligheder", og som derfor anses for at ikke at være påvirkelige gennem landbrugspolitikken, i stedet bør placeres som styrker, der er påvirkelige og kan belønnes gennem landbrugspolitikken.

Det drejer sig for eksempel om belønning af klimaeffektivitet og reduktion af metan-udledning fra kvæg. Desuden lægges der allerede på nuværende tidspunkt op til, at implementering af vandmiljøhandlingsplanerne skal implementeres ved brug af instrumenter i Landdistriktpolitikken allerede fra 2020. Til gengæld har § 3 beskyttelse (der er nævnt som en styrke) ikke direkte noget med EU's landbrugspolitik at gøre, da der er tale om national regulering. Generelt bør der i forhold til udviklingen i natur, biodiversitet og landskaber ses bredere end § 3 beskyttelse under naturbeskyttelsesloven. Det samme gælder for udviklingen i antallet af arter, hvor der kun fokuseres på ganske få arter, hvilket kan give et ufuldstændigt billede.

L&F er glade for et fokus på, at landbruget er en del af løsningen på de klimaudfordringer, som man står over for. Det er dog vigtigt at understrege, at man allerede nu arbejder målrettet med klimatiltag. Derfor kan man overveje at ændre "Landbruget kan bidrage med klimaløsninger" til "Landbruget bidrager med klimaløsninger".

Økologi er flere gange i dette afsnit fremhævet som en dansk styrkeposition ift. klima, da Danmark har en relativ stor andel af landbrugssektoren, som er økologisk. Man kan dog ikke kalde økologisk landbrugsproduktion mere klimavenligt end konventionel landbrugsproduktion. Der kan ikke entydigt konkluderes, at økologisk produktion er mere klimavenligt end konventionel produktion. Derfor kan man ikke bruge en høj økologisk produktion, som en styrke eller argument når det kommer til klimaindsatsen i landbruget.

Den danske landbrugssektors arbejde mod en mere klimavenlig produktion er hjulpet af teknologien, men handler i høj grad også om innovation og målrettet avlsarbejde. Gennem det målrettede avlsarbejde har man bl.a. formået næsten at fordoble den gennemsnitlige årlige mælkeproduktion pr. danske malkeko fra 1990 til 2016. Dette bør fremhæves som en styrkeposition i arbejdet med klimatiltag, ligesom den teknologiske udvikling.²

Det fremgår af analysen af målsætning 2, at "landbruget bliver stadig mere intensivt", og dette er placeret som en "svaghed" i SWOT-analysen. Det fremlægges senere i analysen primært med et fokus på størrelsen af den danske husdyrproduktion. Det er vigtigt at se dette i en større sammenhæng. Hvis der produceres mere på mindre plads, kan det for eksempel give mere plads til natur og biodiversitet. Derudover er Danmark et godt eksempel på, at det er lykkedes at øge landbrugsproduktionen og samtidig reducere miljø- og klimabelastningen.

Målsætning D: At bidrage til modvirkning af og tilpasning til klimaændringer samt bæredygtig energi

Danmark ligger i dag blandt de mest klimaeffektive landbrugsproduktioner, men der er samtidig kommet udmeldinger fra Danish Crown og Arla, som begge satser stærkt på at reducere deres emissioner frem mod 2030.

Vi kan generelt notere, at flere af de tiltag, der fremhæves under muligheder, er samme tiltag som L&F har præsenteret i "Klima-neutral 2050", og som der i dag arbejdes med i det danske landbrug. Disse kan også ses som styrkepositioner, der kan stimuleres gennem EU's landbrugspolitik.

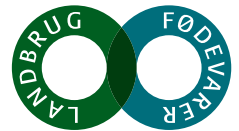
L&F er glade for, at man i denne analyse medtager landbrugets bidrag til bæredygtig energi. Når der udregnes landbrugets bidrag til bæredygtig energi, bør man dog ikke kun fokusere på biogas, men indregne al bæredygtig energi, der produceres på landbrugsjord. Dette bør omfatte vind-, og solenergi, biomasse, og biogas.

Udtagningen af lavbundslande fra produktion er i denne SWOT-analyse markeret som en styrkeposition. L&F mener dog, at den i stedet bør kategoriseres som en mulighed, da det kan betyde gode klimaeffekter fra landbruget, men der i dag ikke er politikker, der målrettet finansierer dette tiltag.

Det er ikke kun den danske kødproduktion som er klimaeffektiv – den danske mælkeproduktion er ligeledes en af de mest klimaeffektive i verden (Fakta om fødevareklyngen).

² Landbrug & Fødevarers "Klima-neutral 2050", SEGES "Visionen om et klima-neutralt landbrug i 2050", 29. januar 2019

Generelt er det en vigtig pointe, at pr. produkt er dansk landbrugs klimaaftryk lavt, selvom de samlede klimaemissioner er over EU28-gennemsnittet.

Målsætning F: at bidrage til beskyttelsen af biodiversitet, forbedre økosystemtjenesterne og bevare levesteder og landskaber

Helt overordnet finder Landbrug & Fødevarer, at naturindsatsen skal stå på to ben: En målretning mod det værdifulde, hvor der sættes ind med store projekter / allokering af midler (nationale og EU) samt bedre muligheder gennem lovgivningsmæssige rammer for at gøre en indsats for "den lille natur" i landbrugslandet. Begge disse elementer skal afspejles i SWOT-analysen.

Når man læser rapporten, er der en række elementer, som fremstår tilfældige eller direkte forkerte. Dette giver anledning til, at man overordnet kan blive i tvivl om den faglige kvalitet af rapporten – og SWOT-analysen i det hele taget. Disse er blandt andet:

Overordnet set efterlades læseren med et indtryk af, at analysen er lavet på et begrænset fagligt grundlag. Der er mange misforståelser i de enkelte afsnit, ligesom der også er forkert brug af begreber og delvist modsatrettede oplysninger.

Det virker lidt tilfældigt, hvilke parametre der er analyseret og hvilke data, der ligger til grund for beskrivelserne i de enkelte afsnit. Hvorfor tager man fx tilbagegangen i agerlandsfugle med - men ikke fremgangen i rovfugle eller forbedringen i miljøstanden i vandløb. Hvorfor kigger man fx på §25 – skov? Der savnes en begrundelse for valg af parametre.

Ikke alle kilder fremstår lige valide. (Eksempel - I afsnittet om bier er "Vilde bier i Danmark" citeret flere gange. Det er vel ikke en videnskabelig kilde – og det kan derfor undre, at den tillægges så meget vægt). Det kan ses som et udtryk for, at dem der har lavet analysen har manglet faglig indsigt.

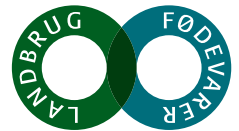
De enkelte afsnit er ikke bygget ensartet op. Nogle steder beskrives, hvordan CAP'en kan påvirke den enkelte parameter, men det er langt fra alle steder det fremgår. Der er også flere steder en sammenblanding af ting i de enkelte afsnit. Fx omtales plejegræsordningen i afsnit 9.5 under overskriften "Danmarks vådområder er i vækst" og der bruges plads i afsnit 10.5 på at beskrive hvad Rødlisten er, uden at der er nogen (beskrevet) sammenhæng til emnet "hver 3. fugl i er forsvundet i landbrugslandet". Hvis der er en sammenhæng, fremgår det ikke af rapporten.

Tekstnære bemærkninger til rapport 2

Det fremgår nederst på side 20, at "Energiafgrøder betragtes ikke som en bæredygtig energikilde, da disse afgrøder normalt beslaglægger et areal, som kunne være anvendt til produktion af foder og fødevarer". Samme betragtning går indirekte igen på side 31 i afsnit 1.6. Det er ikke korrekt for flerårige energiafgrøder. Flerårige energiafgrøder kan produceres på arealer, der alternativt skulle tages ud af landbrugsproduktion. Samtidig med produktion af biomasse, kan flerårige energiafgrøder reducere kvælstofudvaskning, give plads til øget biodiversitet (sammenlignet med fx produktion af korn), give føde til bier (vilde og honning), forbedre fugleliv, give plads og skjul til vildt. Derudover er det en klimavenlig afgrøde.

På side 21 henvises der til Landbrug & Fødevarers undersøgelse om danskernes holdning til naturen. Det fremgår, at "kun 12 pct. synes udsigten til marker er attraktiv" *Det vil være mere præcist at sige, at blot 11 pct. angiver markerne som noget af det, de bedst kan lide ved den

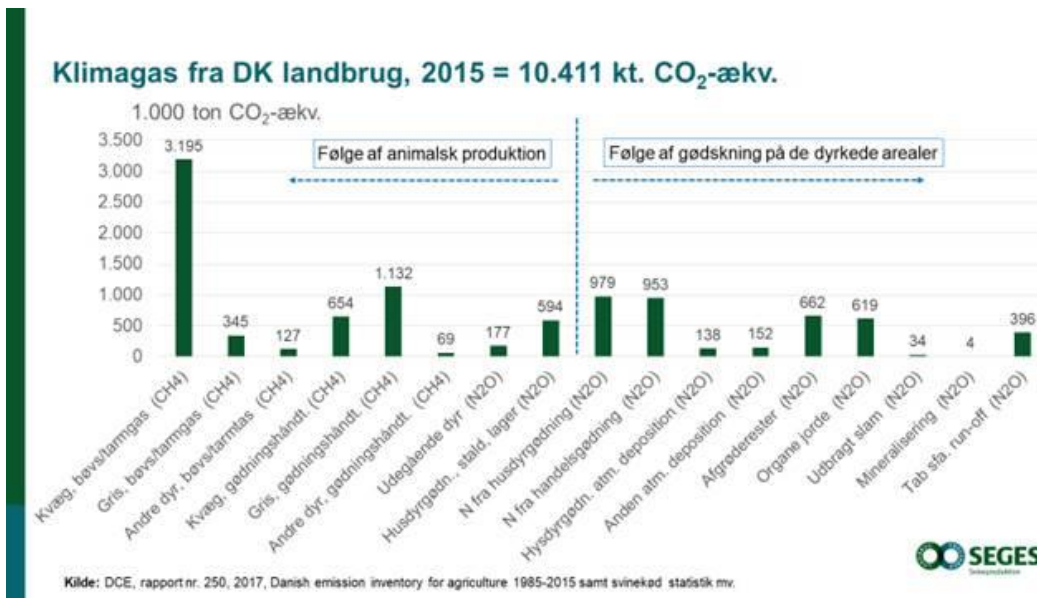

danske natur. Samme sætning gentages også på side 85 (muligheder), og her gælder samme rettelse.

Afsnit 1.2 på side 27 handler blandt andet om gylleforsuring. Dertil skal det bemærkes, at gylle som er forsuret med svovlsyre ikke kan anvendes til biogas.

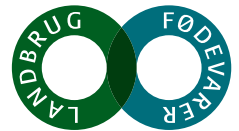
Der henvises på side 36 til Fakta om Fødevareklyngen. Her står der: "En undersøgelse udført af Landbrug & Fødevarer viser fx, at 64 pct. af danskerne mener, at klima og miljø bør prioriteres politisk de kommende år". Vi har konstateret, at der i "Fakta om Fødevareklyngen" ved en fejl ikke er blevet lavet en kildehenvisning til den graf der anvendes i SWOT-analysen. Det foreslås derfor at indføre den korrekte kildehenvisning, som er: "En undersøgelse udført af Norstat for Landbrug & Fødevarer viser fx, at 64 pct. af danskerne mener, at klima og miljø bør prioriteres de kommende år". Dette skal ses i lyset af, at Landbrug & Fødevarer ikke selv har lavet undersøgelsen, og at ansvaret for repræsentativitet og statistisk grundlag ligger hos bureauet Norstat.

På side 39 i afsnit 4.1 står der følgende: "Indenfor husdyrproduktionen tegner kvæg- og svineproduktionen sig for i alt 95 % af udledningerne fordelt med 63 % i kvægproduktionen (hovedsageligt malkekvæg) og 32 % i svineproduktionen. Herefter følger heste, får/geder og fjerkræ i nævnte rækkefølge (Landbrugsstyrelsen, 2017)". Denne formulering stemmer ikke overens med opgørelsen fra DCE (Rapport nr. 250, 2017, Danish emission inventory for agriculture 1985-2015 samt svinekød statistik mv.). Herunder er der indsat en figur, der i højere grad viser erhvervets klimaaftryk:

I indledningen til analysen af målsætning F på side 58 findes overskriften: "Landbrug bliver mere hensynsfuldt, men tager plads fra naturen." Hertil skal det bemærkes, at landbrugsarealet er faldende, og arealerne anvendes til andre formål som fx natur.

Afsnit 5.1 på side 44 fokuserer på udviklingen i naturarealer. Dette gøres dog uden, at det defineres, hvad der forstås ved naturarealer. Er der tale om landbrugsarealer, der tages ud af drift og anvendes til naturformål eller er der helt stringent tale om § 3 beskyttede arealer? I figur 23 fremstilles udelukkende udviklingen i den vejledende registrering af § 3 arealer og ikke en bredere vurdering af udviklingen af naturarealer. Landbrug & Fødevarer mener analysen bør indeholde en bredere vurdering end blot § 3 natur. Stigningen i den vejledende registrering af § 3 arealer skyldes

ikke mindst, at et stigende antal eksisterende naturarealer, som har manglet registrering, er blevet § 3 registreret. Tallene viser derfor ikke den reelle udvikling i § 3 natur.

I afsnit 5.5 på side 48 oplyses statistik omkring økologisk landbrugsproduktion i Danmark. Landbrug & Fødevarer mener ikke, at disse tal er retvisende. I tabellen nedenfor er tallene sammenlignet med de tal der er oplyst i Landbrugsstyrelsens årlige rapporter om økologiske jordbrugsbedrifter:

Udvikling i det økologiske produktionsareal:

	Økologisk produktionsareal, ha	Andel af samlede produktionsareal, %	<u>Eurostat</u> , jf. figur 27 i SWOT rapport 2
2012	182.930	6,9	7,3
2013	181.717	6,9	6,4
2014	176.323	6,6	6,3
2015	179.808	6,8	6,3
2016	216.794	8,1	7,8
2017	245.159	9,2	8,6
2018	279.299	10,5	-

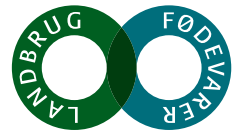
Kilde: Landbrugsstyrelsen/ NaturErhvervstyrelsens årlige rapporter: "Statistik over økologiske jordbrugsbedrifter".

I afsnit 6.2 på side 51 står *"det skal nævnes, at kvaliteten af naturarealerne er varierede"*. Det er en meget løs og overordnet formulering, set ift. den reelle tilstand for de lysåbne naturtyper. Det er afgørende for det fremtidige arbejde med CAP-reformen, at udgangspunktet for beslutningerne bygger på et fagligt solidt grundlag – for eksempel NOVANA. Det gælder også vedrørende udviklingen i dyrearter.

Der bør under svagheder tilføjes, at en del af den manglende målrettede indsats, skyldes at tilskudsordningerne og kontrollen af ordningerne ikke i alle tilfælde sigter mod biodiversitetsmålene. Desuden kan kontrolkrav betyde, at der ikke kan opnås optimale forhold for biodiversiteten. For eksempel er det samlede tilskud til naturpleje højere på arealer, hvor der både kan opnås grundbetaling og naturplejetilskud, men grundbetalings-kravet til landbrugsaktivitet på disse arealer medfører, at driften bliver intensiv i forhold til biodiversitetsformål. Der er generelt brug for at gentænke hele dette kontrol-setup, når de nye regler for EUs landbrugspolitik skal indføres. Herunder bør der også ses på om ny teknologi, som fx anvendelse af satellitbilleder, kan være med til at skabe mere rummelige kontrolkrav.

Tabellen i dette afsnit bygger på gamle satser fra før 2012 og er derfor ikke retvisende for den indeværende programperiode. Landbrug & Fødevarer stiller endvidere spørgsmålstegn ved hvordan disse tal er fremkommet, og om det er muligt at lave denne opdeling per naturtype.

Afsnittet "Bevaring af sammenhængende levesteder og landskaber" på side 59 er løst og usammenhængende og uden faktisk indhold

Afsnit 9.1 på side 61 fokuserer på de offentlige udgifter til biodiversitet og landskab. Det fremgår ikke tydeligt hverken af tekst eller grafisk materiale, hvad de 4,3 mia. kr, der anvendes til biodiversitet og landskab i det offentlige, reelt anvendes til, og om det udelukkende er nationale midler, eller om der også er tale om EU-midler og/eller national medfinansiering af EU-midler.

Afsnit 9.3 på side 64 bygger på et ufuldstændigt kildegrundlag. For eksempel viser NOVANA rapporten "Småbiotoper 2007 og 2013" <http://dce.au.dk/udgivelser/vr/nr-101-150/abstracts/nr-143-smaabiotoper-2007-og-2013-novana/> at der er tale om en stigning i de udyrkede biotoper. Det undrer ligeledes, at tilskudsordningen vedrørende skov med biodiversitetsformål fremhæves, men andre tilskudsordninger nævnes ikke. Hvorfor nævnes for eksempel plejegræsordningen eller ordningen med sammenhængende natur, eller Natura 2000-rydningsordningen ikke her? Det er relevant at beskrive de nuværende tilskudsmuligheder.

Underafsnittet vedrørende Natura 2000 er mangelfuldt, og der mangler en beskrivelse af de sidste mange års indsats i disse områder. For så vidt angår Nationalparker er der ikke som sådan nogle lovgivne bestemmelser der giver en selvstændig beskyttelse i forhold til biodiversiteten inden for parken i modsætning til uden for parken.

I afsnit 9.4 på side 66 anvendes ordet "fredning" forkert. §3-arealer er ikke fredninger. Det kan endvidere undre, at der nævnes noget om vådområder i dette afsnit, der omhandler § 3 beskyttelse. Vådområder har primært en positiv effekt for biodiversiteten, hvis målet er at genskabe naturlige vandstandsforhold. I de fleste tilfælde er målet med vådområder næringsstoffjernelse. Generelt er afsnittet noget fragmenteret og fokuserer ikke som sådan på naturbeskyttelsesformålet med § 3 arealer.

I afsnit 9.5 på side 68 omtales ordningen for "Pleje af græs- og naturarealer". Da afsnittet vedrører vådområder og vådområdeprojekter og ikke pleje af naturarealer, undrer det, hvorfor denne ordning nævnes specifikt her.

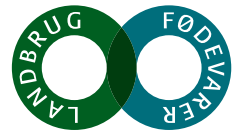
I afsnit 9.6 på side 69 mangler der en beskrivelse af ammoniakudledningen til luften. Ammoniakudledningen er faldende. Fra 1990 til 2015 er produktionen steget med 34 % mens ammoniakudledningen er faldet med 44 %, og denne udvikling fortsætter, fx via udvikling af teknologiske løsninger.

Vedrørende afsnit 9.7 på side 70 skal det bemærkes, at ICROFs rapport, der viser en forøgelse af artsrigdommen på 30 % på økologiske marker kun ser på artsantallet. Den ser ikke på, om det er almindelige arter eller arter i tilbagegang, og den kan dermed ikke entydigt bruges til en vurdering af biodiversiteten.

Afsnit 9.10 på side 75 skal ses i sammenhæng med afsnit 5.1, da det er de samme arealer der beskrives.

I afsnit 10.1 på side 76 fremgår det, at mere intensivt landbrug er en svaghed i forhold til biodiversiteten. Hertil skal det bemærkes, at dette ikke nødvendigvis er en svaghed. Hvis der produceres mere på mindre plads, kan det for eksempel give mere plads til natur og biodiversitet.

I afsnit 10.4 og 10.5, side 80-82 beskrives det samme emne (tilbagegang i agerlandsfugle) to gange. Det giver ikke umiddelbart mening. Som tidligere bemærket bruges der i afsnit 10.5 plads på at beskrive hvad rødlisten er, uden at der er nogen beskrevet sammenhæng til emnet "Hver 3. fugl er forsvundet i landbrugslandet". Desuden undrer det Landbrug & Fødevarer, hvorfor der

udelukkende kigges på tilbagegangen i agerlandsfugle og ikke fremgangen i rovfugle, eller for den sags skyld udviklingen i andre artsgrupper.

Det fremgår af afsnit 12.2, side 90, at økosystemerne kan forventes at blive mindre robuste og dermed mere sårbare overfor fx invasive arter, sygdomme og ændret konkurrence mellem arterne. Hertil skal bemærkes, at hvis en art indvandrer af sig selv, for eksempel på grund af klimaforandringer, er den per definition ikke invasiv. Klimaforandringer kan også betyde, at nye arter kommer til, som kan øge artsrigdommen. Det kan derfor også være en mulighed.

Der er i SWOT-analysen meget fokus på langtungede humlebier (side 91), mens andre insekterarter ikke beskrives.

I relation til biodiversitet er der truede arter blandt flere grupper af bier (Bierne i Danmark, Bliv Bivenlig, Dupont m.fl. 2018). Det er påvist at et varieret fødegrundlag gennem hele sæsonen er blandt de største udfordringer for bierne (Biernes fødegrundlag, Søgaard Jørgensen 2016). Generelt kan det siges at en øget diversitet af fødeplanter understøtter en mere alsidig bestøverfauna (Positivliste over pollen og nektarproducerende plantearter, Bruus m.fl. 2018).

I relation til bestøvning, som bør tilføjes som en mulighed i SWOT-analysen, så spiller flere arter en vigtig rolle, men honningbien må ses som den primære i forhold til de afgrøder, der dyrkes i Danmark. Danmark har et stigende antal biavlere (men ikke et stigende antal bifamilier), og der har gennem flere år været solide traditioner for uddannelse. Da der i dansk landbrug produceres flere vigtige blomstrende afgrøder, kan man gennem samarbejde mellem landmænd og biavlere optimere produktionen kvantitativt og kvalitativt, hvor der både indgår honningbier og vilde bier i bestøvningsindsatsen (Bestøvningsbiavl, Hansted m.fl. 2018)

I første del af afsnit 12.2 på side 93 står "andre invasive arter har introduceret sig selv." Dette er ikke korrekt. Hvis en art introducerer sig selv, er den ikke invasiv. Det beskrives dog korrekt senere i afsnit 12.2.

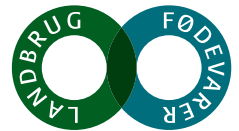
Rapport 3

Målsætning 3: At styrke den socio-økonomiske struktur i landområderne

Generelle bemærkninger

Overordnet set omhandler rapport 3 mange meget forskelligartede emner, hvor der ikke umiddelbart er en klar sammenhæng. Der er afsnit om både bioøkonomi, boligpriser, pendleradfærd, dyrevelfærd, adgang til læger m.m. Der ønskes et mere klart fokus på de emner, der har direkte betydning for landbrugserhvervet og landbrugspolitikken.

Der savnes generelt fokus på den høje fødevarer sikkerhed, der er i danske fødevarerproduktion. Høj fødevarer sikkerhed bør fremgå som en styrke i den opsummerende SWOT-analyse på side 15 i rapport 3. Høj fødevarer sikkerhed er en styrke for erhvervet og et område, som CAP'en kan påvirke positivt. Der savnes også en anerkendelse af det lave antibiotikaforbrug i dansk landbrugsproduktion. Det kunne fx tages med under afsnit 9. I afsnit 9 er der generelt et stort fokus på trends hos danske forbrugere, men her bør fokus også rettes mod trends på verdensmarkedet, da det ikke kun er danske trends, der er afgørende for det danske eksportorienterede landbrugserhverv.

Det er positivt, at der er en fin redegørelse for det landbrugsfaglige videns- og innovationssystem, da det er vigtigt at fremtidige løsninger baserer sig og bygger videre på de strukturer, der allerede eksisterer og fungerer godt.

Tekstnære bemærkninger til rapport 3

Der henvises på side 5 til EU Kommissionens liste over kontekstindikatorer. Der savnes en henvisning til denne liste.

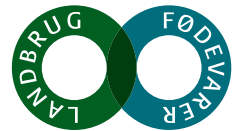
På side 29-30 nævnes det igen, at der er 1.853 nødlidende bedrifter. Se bemærkninger hertil under bemærkningerne til side 23 i rapport 1.

I teksten i næstsidste afsnit på side 35, står der "For økologiske husdyrbrug kan arronderingsjordfordeling medvirke til at samle græsningsarealer tæt på bygninger." Det foreslås ændret til "For konventionelle og økologiske husdyrbrug kan arronderingsjordfordeling medvirke til at samle græsningsarealer tæt på bygninger," da konventionelle landmænd også gerne må lukke deres dyr på græs (og gør det også ofte).

Der henvises på side 107 til Landbrug & Fødevarers trendrapport fra december 2016. Det kan oplyses, at Landbrug & Fødevarer siden har lavet en ny trendrapport fra december 2017, hvor de vigtigste trends for 2018 og frem indgår. Den findes her: <https://lf.dk/tal-og-analyser/forbrugere-og-trends/befolkning-adfaerd-og-samfund/2017/vigtige-trends-i-2018> . På side 108 henvises der i figuren til vores trendrapport fra december 2017, som der er indsat link til herover. Rapporten fremgår imidlertid ikke af litteraturlisten til sidst i analysen.

Der henvises også til Millenials-studiet på side 107-108. Dataindsamlingen foregik i november 2017, men det korrekte årstal for kilden er 2018, da den blev lagt på Landbrug & Fødevarers hjemmeside i marts 2018. <https://lf.dk/tal-og-analyser/forbrugere-og-trends/befolkning-adfaerd-og-samfund/2018/fremtidens-forbrugere-er-krævende>

På side 107 fremgår det endvidere, at der findes produkter, hvor prisforskellen mellem økologiske og konventionelle varianter er blevet udjævnet. Dertil skal bemærkes, at der kun er tale om meget få produkter hvor dette er tilfældet.

Afsluttende bemærkninger

Indtil videre ser det ikke ud til, at der vil blive en hurtig afslutning på forhandlingerne i Bruxelles om indholdet i EU's landbrugspolitik efter 2021. Dette gør det svært at diskutere implementering af EU's landbrugspolitik, så længe den reelle juridiske og økonomiske ramme ikke kendes. Derfor er det vigtigt, at det er muligt lynhurtigt at tilpasse de indledende analyser, som fx SWOT-analysen, når det endelige juridiske grundlag bliver vedtaget.

Landbrug & Fødevarer takker endnu en gang for muligheden for at kommentere på indholdet i SWOT-analysen. I er meget velkomne til at kontakte os, hvis I har uddybende spørgsmål. Vi ser frem til en fortsat god dialog omkring implementering af de kommende regler for EU's landbrugspolitik i Danmark.

Med venlig hilsen

Maria Skovager Østergaard
Chefkonsulent

Team EU og Frø

D +4533394227
M +4527245627
E MSO@if.dk